

UDK 27-43(497.5)Kuharić F.
Primljeno: 5. 4. 2013.
Prihvaćeno: 8. 5. 2013.
Pregledni članak

PREMA CJELOVITOM HUMANIZMU KARDINAL FRANJO KUHARIĆ – APOSTOL NOVOGA DRUŠTVENO-POLITIČKOG PORETKA U HRVATSKOJ

Dubravka PETROVIĆ ŠTEFANAC

Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Hrvatske biskupske konferencije
Ksaverska cesta 12a, 10 000 Zagreb
dubravka_petrovic@yahoo.com

»Proizlazi da je teološka dimenzija nužna bilo da se protumače bilo da se riješe aktualni problemi ljudskoga suživota« (Ivan Pavao II., *Centesimus annus*, br. 55)

Sažetak

Nove okolnosti donose i nove izazove na koje je potrebno odgovoriti. Kako bi odgovor bio primjeren i polučio željeni uspjeh važno je pri tome razriješiti sve relevantne nepoznanice. Početkom 90-ih godina prošlog stoljeća demokracija, pluralizam mišljenja, parlamentarizam, višestranačje i izbori, prava i slobode prodrli su u hrvatsko društvo. Zbog nedostatka demokratske tradicije i njezine praktične primjene društvo je u to vrijeme karakteriziralo stanje nesnalaženja i neupućenosti. Važnost poznavanja svakoga pojedinog subjekta od posebnog je značaja u pluralističkom društvu. Te činjenice osobito je bio svjestan kardinal Franjo Kuharić. Budući da je zbog ateizma u prošlom društvenom sustavu za većinu stanovnika u Hrvatskoj Crkva bila nepoznata, on je držao bitnim predstaviti je vjernicima i široj javnosti.

U prvom se dijelu članka, stoga, prikazuju naglasci njegove misli o porijeklu, naravi, poslanju i službi Crkve i to u svjetlu službenog nauka Drugoga vatikanskog koncila. Drugi dio članka pokazuje Kuharićev istančan smisao za uočavanje i isticanje bitnoga kao i lakoću i jednostavnost u prenošenju poruke. Polazeći s kršćanskog kuta motrenja on u središte postavlja teme koje su izuzetno važne za razumijevanje, ali i daljnje usmjerenje pojedinca, društva i države. Uz društveno-politički vid govora o demokraciji, zajedničkom dobru, političkim strankama i slobodnom izboru Kuharić naročito stavlja naglasak na njihovu etičku dimenziju. U trećem se dijelu članka prikazuje Kuharićevo stajalište o suodnosu Crkve i države u novim okolnostima, njihovi prostori autonomije i suradnje oko zajedničkog dobra pojedinca i zajednice. Iako bi se prikazano moglo nazvati općenitim i poznatim, konkretne okolnosti kao i mentalitet

određenog naroda čine da ono općenito i poznato bude prepoznato i vezuje se upravo uz pojedini narod. Kardinal Franjo Kuharić je tom nimalo lakom zahtjevu nedvosmisleno dao svoj doprinos.

Ključne riječi: kardinal Franjo Kuharić, Crkva, demokracija, zajedničko dobro, političke stranke i izbori, pravednost, aktivno sudjelovanje, suradnja.

Uvod

Crkva ne preuzima odgovornost u društvu pod svakim vidom, već sa zadatkom koja joj je vlastita, a to je navještaj Krista otkupitelja.¹ Ona to čini i u zgodna i u nezgodna vremena. Sustav demokracije, parlamentarizam, zajedničko dobro, slobodni izbori, građanska prava i slobode s nezaobilaznom nacionalnom slobodom kao pretpostavkom svih drugih sloboda, početkom 90-ih godina prošlog stoljeća polako su ušli u hrvatsko društvo te su s međunarodnim priznanjem suverene i neovisne Republike Hrvatske početkom 1991. godine postale i njezinim sastavnim dijelom. Spomenuta načela temelji su cjelokupne društvene etike bez koje je danas teško zamisliti suvremeni društveni život i odnose među društvenim i državnim subjektima. Oblici organiziranja i njihova učinkovitost nisu nikada svrha sebi samima. Oni su smjerkazi i kriteriji, okviri za postizanje ciljeva i vrijednosti koji su dostojni čovjeka. Taj se zadatak ne može brzo ostvariti nego ga je potrebno razjasniti u njegovoj višestrukosti i prema njemu težiti. U novim okolnostima i s novoizabranom demokratskom vlasti za Crkvu su nastupila vremena u kojima je ona konačno mogla javno izraziti svoj stav i biti aktivan činitelj društva. Odgovarajući na prostor slobode Crkva je željela prožeti društvo kršćanskim vrednotama što uključuje promjenu i oblikovanje mentaliteta kao i promicanje kulture života i dostojanstva svakog pojedinca. Važnost toga trenutka, čitajući u njemu »znak vremena«, prepoznao je kardinal Franjo Kuharić. Otkad je 1970. godine postao zagrebačkim nadbiskupom, on je bio glavni inicijator svih važnijih zbivanja koja je pokrenula Katolička crkva u Hrvatskoj. Njegovo djelovanje značajno je za uspostavljanje temeljnih etičkih i moralnih načela kao i za izgradnju puta koji vodi istinskoj demokraciji u mladom hrvatskom društvu.

¹ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., br. 2420.

1. Zbiljnost Katoličke crkve u suvremenom svijetu

Crkva je za javnost bila nepoznat i nov subjekt. Većina nije poznavala njezinu narav i ulogu koju joj je još od samog početka povjerio njezin utemeljitelj Isus Krist. Naime, nakon pola stoljeća života u jednodimenzionalnoj bez demokracije i bez Boga nastupila je nagla promjena koja je sa sobom donijela slobodu i pluralističku klimu demokracije. Stoga ne čudi da su nove prilike bile obilježene stanjem stanovite zbunjenosti i nesnalaženja. Kardinal Franjo Kuharić bio je itekako svjestan nove situacije u kojoj se zatekla Crkva. Stoga on vjernike, prije svega kršćane, a onda i druge ljude dobre volje upoznao s Crkvom kao zajednicom, otkrivajući njezino porijeklo i smisao postojanja ali i zadaću koja joj je namijenjena. Važnost poznavanja naravi, smisla i kompetencija svakoga pojedinog subjekta od posebnog je značaja u pluralističkom društvu. Čini se i odlučujućega. Kuharić je Crkvu približio i prikazao kroz dokumente Druge vatikanske sinode (najvećeg događaja Katoličke crkve u prošlom stoljeću i još uvijek nedovoljno oživljenoga), Dogmatsku konstituciju o Crkvi *Lumen gentium* i Pastoralnu konstituciju o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*.²

1.1. Porijeklo i smisao Crkve

Kako bi se uočila i razumjela osebujnost i sveobuhvatnost Crkve, nužno je znati njezino porijeklo. To je uočio kardinal te je na početku korizmeno-uskrsne poslanice »Krist je ljubio Crkvu (usp. Ef 5,25)« iz 1990. godine ustvrdio da je utemeljitelj Crkve Isus Krist – Bogočovjek, koji se utjelovio u krilu Djevice Marije, za nas umro na križu i treći dan uskrsnuo te je poslao na apostole Duha Svetoga.³ Dolaskom Duha Svetoga pojedinci se sabiru i postaju zajednica ljudi. Zajedništvo je, dakle, bitna ljudska odrednica Crkve i ujedno Božji dar. Kardinal zajedništvo među ljudima definira kao »povezanost osoba koje se udružuju u vidu određenog cilja da se međusobno pomažu svjesnom suradnjom i da se dopunjuju radom i razmjenom duhovnih i materijalnih dobara. Zajedništvo među ljudima je izraz duhovne čovjekove dimenzije i gradi se na svijesti i slobodi.«⁴ Svijest i sloboda, pravednost te dogovor bez ikakve prisile

² DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.) (dalje: LG); *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: GS).

³ Usp. Franjo KUHARIĆ, Krist je ljubio Crkvu (usp. Ef 5,24), u: Franjo KUHARIĆ, *Korizmeno-uskrsne poslanice kardinala Franje Kuharića*, Mijo Gabrić (ur.), Zagreb, 1997., 324–326.

⁴ *Isto*, 326–327.

i uz jamstvo da će svaki narod u svom cjelokupnom razvoju i životu biti suveren, pretpostavke su udruživanja naroda u određeno državno zajedništvo. Zajednica koju povezuje samo nasilje zapravo i nije zajednica. Tomu svjedoče u proteklom stoljeću oblici zajedničkog života i na našim prostorima. Kardinal Kuharić u tom kontekstu zaključuje: »Istinsko zajedništvo živi tamo gdje se poštuju univerzalne etičke vrijednosti kao zaštita ljudskog dostojanstva.«⁵ Tako shvaćeno zajedništvo trebalo bi promicati i graditi u slobodi i bratskoj ljubavi.

Kardinal Kuharić podsjeća na riječi Drugoga vatikanskog koncila, gdje stoji da je Crkva zajednica vjere božanskog podrijetla čije temeljno ustrojstvo, papu sa zborom biskupa kojima pomažu svećenici, daje sam Krist (usp. LG 18). To hijerarhijsko ustrojstvo Crkve osigurava joj samostalnost i prepoznatljivost u povijesti. Ono je vidljivo i kao takvo, kaže kardinal, »čuva Crkvu u Istini vjere i morala, ulazi u sadržaj vjere, temelji se na poslušnosti vjere«⁶. Iz toga proizlazi da crkvena hijerarhija autentično tumači moralna načela u svakodnevnim problemima. Tema važnosti hijerarhije u Crkvi kardinalu je bila osobito na srcu. Stoga je on, kad god je za to bila prigoda, nastojao pojasniti osnovne uloge i zadaće pojedinih službenika Crkve.⁷ No, Kuharić je u govoru o komunitarnoj dimenziji Crkve također istaknuo da Crkvu u svijetu ne čine vidljivom samo biskupi, svećenici, redovnici i redovnice, nego i svi vjernici. Upravo je po njima Crkva prisutna u svakodnevnom životu. Iz toga proizlazi da vjernik mora biti dosljedan svom kršćanskom identitetu i živjeti svoje kršćanstvo. Na taj način on je u mogućnosti zalagati se za zajedničko dobro i dobro svake osobe. Kardinal je napomenuo da je zbog toga teško prihvatiti činjenicu da čovjek i danas živi životom u kojem vrijedi pravilo dvostrukog kriterija: jednog koji vrijedi u njegovu privatnom okruženju i drugog koji je vezan uz profesionalnu, javnu i društvenu sferu. Govoreći o javnom kršćanskom djelovanju, Kuharić je posebno naglasio važnost koju kršćanin ima kao

⁵ *Isto*, 328.

⁶ *Isto*, 331.

⁷ Tome u prilog ide propovijed u povodu Papina dana 28. listopada u Zagrebačkoj katedrali 1990. godine o crkvenoj hijerarhiji kada je kardinal Franjo Kuharić rekao sljedeće: »[crkvena hijerarhija] stoji nepotkupljivo na temelju istine u svim odnosima, prema svim pokretima, prema svim politikama, prema svim moćima ovoga svijeta, zauzima se za slobodu i prava čovjeka jer ga gleda u Božjem svjetlu«, Franjo KUHARIĆ, Zagrebačka katedrala, 28. listopada 1990. – Papin dan. Svijet prilagoditi Evanđelju a ne obratno. Radnik koji ispravno reže riječ istine (usp. 2 Tim 2,15), u: Franjo KUHARIĆ, *Mir je djelo pravde. Poruke, propovijedi i apeli 1988. – 1994.*, Mijo Gabrić (ur.), Zagreb, 1995., 83. Time je kardinal još jednom istaknuo univerzalnost crkvene hijerarhije i njezinu primarnu brigu za čovjeka kao Božje stvorenje i suradnika.

aktivan građanin društva. Osobito je u kontekstu govora o obvezama i pravima u demokratskom društvu istaknuo pitanja vezana uz političke stranke, vrednovanje ponuđenih političkih programa i odazivanja na izbore.

1.2. Crkveno poslanje i služba

Crkva kao zajednica ne postoji radi sebe same. Ona je, nastavljajući Kristovo djelo, poslana u svijet čovjeku i narodima. Iako je u povijesti bilo slučajeva kada je Crkva bila ušutkivana, proganjana i isključivana iz javnog života i djelovanja, ona je, naglašava kardinal, »ipak čuvala u ljudima, koji su joj vjerovali, svijest čovječnosti, dostojanstva i slobode; podržavala je nadu i bila je utočište gdje se čovjek osjetio uzdignutim u čisti misaoni svijet vjere i u klimu ljubavi, dok je van toga bio suočen s tolikim isključenjima, pritiscima i ugroženostima«⁸. Iz toga proizlazi da je njezina uloga usmjerena na čovjeka, promicanje njegova dostojanstva i sloboda kao i na buđenje nade u bolje i pravednije sutra. U razmatranju o obvezama i odgovornosti koju Crkva ima, Kuharić citira Pastoralnu konstituciju o Crkvi *Gaudium et spes* u kojoj se kaže: »Uvijek, međutim, i posvuda ona treba imati pravo da s istinskom slobodom propovijeda vjeru, naučava svoj društveni nauk, nesmetano vrši svoju službu među ljudima te da donosi ćudorednu prosudbu također u onim stvarima koje se tiču političkog poretka kada to zahtijevaju temeljna prava osobe ili spas duša. Pritom ona primjenjuje sva i samo ona sredstva koja su u skladu s evanđeljem i s dobrom svijetu, već prema različitosti vremena i okolnosti« (GS 76). Za Crkvu nije svejedno kakvi će se zakoni izglasati u pitanjima zaštite života, odgoja i obrazovanja, obitelji, slobode i prava pojedinca i naroda te socijalne pravednosti. Budući da djeluje u skladu sa svojim poslanjem, uvijek unoseći u svijest i život ljudi istinske vrijednosti života, ona je pozitivan čimbenik društva.

Misijsko poslanje Crkvu prikazuje i kao zajednicu ljudi koja nadilazi granice, kulture, prostore i vremena. Bog se objavio ljudima svih kultura na način koji je svima razumljiv. I Crkva se tijekom povijesti služila bogatstvom različitosti kultura i civilizacija kako bi Kristovu poruku približila i produbila. Između Crkve i evanđelja, s jedne strane, i civilizacije i kulture, s druge strane, postoje mnogostruki odnosi. Nezamislivo je promatrati europsku civilizaciju i kulturu bez kršćanstva i poruke evanđelja. Crkva taj proces evangelizacije i inkulturacije nastavlja i danas uvažavajući čovjeka, narod kojemu se obraća,

⁸ Franjo KUHARIĆ, Krist je ljubio Crkvu (usp. Ef 5,24), 333.

jezik i kulturu, stvaran život.⁹ Svojom otvorenošću sveopćem poslanju Crkva stupa u zajedništvo sa svakom zajednicom, narodom i kulturom. Time ona obogaćuje sebe, ali istodobno i one s kojima se susreće (usp. GS 58).

2. Katolička crkva i politika

2.1. Demokracija – prilika za sve

Početak 90-ih u Hrvatskoj nastaje mlada demokracija. Za hrvatsko društvo značilo je to konkretno prelazak iz sustava jedne stranke i jedne ideologije u politički pluralizam, prelazak iz totalitarizma u demokraciju. Kategorija demokracije koja potječe iz antičke Grčke (grč. *demos* + *krateo* = narod vlada) označava »politički poredak u kojem vlast pripada narodu; državu u kojoj je na vlasti narod preko svojih predstavnika«¹⁰. Iako je okvir uređenja države povijesno uvjetovan, drugim riječima on ovisi o točno određenim odnosima u točno određenom vremenu, čini se da suvremenom čovjeku i njegovu načinu promišljanja i življenja ponajbolje odgovara uređenje države prema demokratskim načelima. Povijesno iskustvo s totalitarizmima XX. stoljeća vodilo je Katoličku crkvu prema zauzimanju pozitivnog stava u odnosu na demokratski tip države.¹¹ Kardinal Franjo Kuharić za demokraciju je rekao: »Demokracija je takav politički sistem koji jamči slobodu političkog izražavanja i okupljanja; čovjeka smatra subjektom a ne objektom političkog života; dopušta traženje različitih rješenja i odluka u javnom životu društva i naroda; jamči dostojanstvo ljudske osobe i neotuđiva ljudska prava; isključuje svako tlačenje i izrabljivanje bilo osoba bilo naroda. U demokraciji čovjek se mora osjećati sigurnim i slobodnim od svakog straha i progona zbog svog političkog opredjeljenja, zbog svog

⁹ Usp. PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi – Naviještanje evanđelja. Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu* (8. XII. 1975.), Zagreb, 2000., br. 63. (dalje: EN).

¹⁰ Bratoljub KLAIĆ, *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*, Zagreb, 1986., 276.

¹¹ O tome više vidi u: PIO XII., *Radio – poruka. Upućena cijelom svijetu na Badnjak* (24. XII. 1944.); IVAN XXIII., *Pacem in terris*. Encikličko pismo o miru svih naroda (11. IV. 1963.), br. 60–70; PAVAO VI., *Octogesima adveniens*. Apostolsko pismo prigodom 80. obljetnice enciklike *Rerum novarum* (14. VI. 1971.), br. 22–24; IVAN PAVAO II., *Sollicitudo rei socialis*. Socijalna skrb. Enciklika o dvadesetoj obljetnici enciklike *Populorum progressio* (30. XII. 1987.), br. 44; u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.; IVAN PAVAO II., *Centesimus annus – Stota godina*. Enciklika prigodom stote godišnjice »*Rerum novarum*« (1. V. 1991.), Zagreb, 1991., br. 46–47; PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005., br. 406–416; Joseph HÖFFNER, *Kršćanski socijalni nauk*, Lothar Roos (ur.), Zagreb, 2005., 244–246; Stjepan BALOBAN, *Pitanje demokracije u socijalnim dokumentima Crkve*, 103–108, u: Stjepan BALOBAN, *Etičnost i socijalnost na kušnji. Socijalna problematika u Hrvatskoj*, Zagreb, 1997.; GS 73–75.

vjerskog uvjerenja i zbog svoje nacionalne pripadnosti.«¹² Time je Kuharić, ističući pozitivan vid demokracije, objavio svojevrsni »katalog biti demokracije« iz kojeg se jasno iščitava da sve institucije trebaju služiti čovjeku i narodu, a prava i obveze trebaju biti u međusobnom skladnom odnosu.

Pojam demokracije kardinal Kuharić temelji na evanđeoskim izvorima i nauku Drugoga vatikanskog koncila te ju ne smatra samo političkom kategorijom nego i etičkom vrijednošću. Demokracija s jedne strane znači slobodu pojedinca kao osobe, a s druge strane slobodu naroda koji čine pojedinci. Kako ne bi bilo sumnje da se Kuharić zalaže za nekakav apstraktni demokratizam bez osvrta na prava pojedinih naroda i opasnost koja je prijetila suverenosti mlade hrvatske države, on je ukazao na neotuđiva i neodreciva prava koja svaki narod po svojoj naravi posjeduje kao što su »pravo na svoju domovinu; pravo na svoj suverenitet i identitet; to uključuje pravo na svoj kulturni, ekonomski, sigurnosni razvoj. Narod ima pravo na svoje ime, povijest, jezik, ukratko, slobodan život da bi iz slobode i ravnopravnosti mogao biti suradnik za mir i dobro s drugim narodima.«¹³ No, do demokratskog sustava ne može se doći uvijek tako lako. Potrebno je državu urediti prema načelima demokracije, odnosno proći kroz proces demokratizacije.¹⁴ Kako nije moguće postići potpuno jedinstvo u mišljenju i gledištu, nužno je usuglasiti se oko načela koja se ne dovode u pitanje i koja će svi obvezatno prihvatiti. U tom procesu valja pripaziti da se ne bi izrodile pojave koje često ne samo da nemaju previše veze s istinskom demokracijom nego su joj po naravi sasvim suprotne. Jedna od prvih takvih opasnosti mlade države Hrvatske ležala je u pretvaranju jednopartijskog sustava u višestranačje. Svjestan opasnosti, primjerice manipulacije na izborima ili diskriminacije manjine prilikom donošenja odluka, Kuharić je s osobitim strpljenjem i jasnoćom govorio o zajedničkom dobru kao cilju demokracije te uložio i naravi političkih stranaka i slobodnih izbora.

2.2. *Zajedničko dobro u prizmi pravednosti kao temeljne političke kreposti*

Pravednost je objektivna vrednota koja ne podliježe promjenama ideologija i vlasti. Ona se odnosi na pravni poredak i sadrži kriterije za održavanje ravno-

¹² Franjo KUHARIĆ, *Krist je ljubio Crkvu* (usp. Ef 5,24), 336.

¹³ Ta načela kardinal Kuharić istaknuo je na Novogodišnjem primanju za predstavnike vjerskih zajednica u Saboru. Znakovito je da su predstavnici Srpske pravoslavne crkve u Republici Hrvatskoj odbili doći na taj susret. Usp. Franjo KUHARIĆ, *Nezadovoljni narod nije moguće silom ušutkati*, u: *Glas Koncila*, 28. I. 1990., 3.

¹⁴ O nekim specifičnostima demokracije u Hrvatskoj vidi u: Špiro MARASOVIĆ, *Demos ante portas. Crkva u Hrvatskoj pred demokratskim izazovima*, Split, 2002., 133–166.

teže među vrednotama koje su ustanovljene na hijerarhijskoj ljestvici. Kršćanski gledati na pravednost znači biti trajno raspoložen dati svakome ono što mu pripada.¹⁵ Time se drugi priznaje kao osoba koja ima svoja prava i slobode. Budući da pravednost čini okosnicu međuljudskih odnosa, ne može se govoriti o etičkom vrednovanju politike bez govora o pravednosti. Nastojanja u smislu poboljšanja života društva i zakona koji ga reguliraju nezamisliva su bez dubljeg uvida pojedinca u pravednost i s njom povezano poštenje. Reinhold Niebuhr je ukazao na potrebu postojanja operativnih načela pravednosti koja bi se uzela za kriterije pozitivnog zakonodavstva i sustav sankcija u društvu. Najdublja među njima svoje utemeljenje imaju u »religioznim predodžbama o smislu egzistencije«¹⁶.

Kako se svaki oblik uređenja države ravna prema načelu zajedničkog dobra, istom podliježe i demokracija. Njezino potpuno značenje, naglasio je Kuharić, »uključuje u sebi mogućnost različitih razmišljanja i traženja rješenja kako bi se na najbolji način postiglo opće dobro. Opće dobro znači: dobro osoba, obitelji i naroda.«¹⁷ Opće ili zajedničko dobro, kao jedno od temeljnih načela društvenog nauka Crkve, obuhvaća one uvjete društvenog života koji omogućuju pojedincu ali i zajednici istinski, humani život u miru, kao što su primjerice hrana, odjeća, prostor za stanovanje, čist okoliš i ljudska prava.¹⁸ Nastojanje u pronalaženju rješenja oko zajedničkog dobra u demokratskom društvu, na što je uputio Kuharić, način je kojim građani slobodno mogu oblikovati svoje interese i stajališta o boljem životu i o njima govoriti. Budući da opće dobro u sebi uključuje dobro osobe, dobro obitelji, dobro svih građana, oni kojima je povjerena vlast ili vodstvo zajednice bilo da se radi o zakonodavnoj, izvršnoj ili sudskoj vlasti, nositelji su velike odgovornosti. Oni bi se trebali uvježbavati u kreposti pravednosti i to posebno u njezinoj razdiobnoj dimenziji. Pritom se ne misli isključivo na distribuciju materijalnih dobara. Izvorni smisao razdiobne pravednosti leži u dubljoj spremnosti vladajućih koja se ogleda u sudjelovanju svakog pojedinaca u dobrima, pravima i slobodama društva. Time se želi reći da institucije i zakoni trebaju biti usmjereni ka

¹⁵ Usp. definiciju kreposti pravednosti pravnik Ulpijana i sv. Tome Akvinskoga u: Marijan BIŠKUP, *Ljudska prava. Povijesno-teološki osvrt*, Zagreb, 2010., 9.

¹⁶ Reinhold NIEBUHR, *The Children of Light and the Children of Darkness*, u: Bernhard HÄRING, *Kristov zakon*, Zagreb, 1980., 486.

¹⁷ Franjo KUHARIĆ, Uskrsna čestitka. »Ne bojte se!« (Mt 28,10), u: *Glas Koncila*, Uskrs 1990., 3.

¹⁸ Usp. IVAN XXIII., *Mater et magistra*. Enciklika o suvremenom razvoju socijalnog pitanja (15. VI. 1961.), br. 65, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*; IVAN XXIII., *Pacem in terris*, br. 58; GS 26; PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 166. i 169.

stvaranju onih mogućnosti u kojima će građani, svaki prema svojim sposobnostima, moći sudjelovati u gospodarskom, društvenom i političkom životu. Distributivna pravednosti preduvjet je društvene ravnoteže.¹⁹

U sadržaj općeg dobra neopozivo ulazi socijalna pravednost koja zahtijeva potrebna znanja za dobro i učinkovito programiranje socijalne politike. Prva pretpostavka za njezino postojanje je pravedan poredak u državi. Socijalna pravednost nalaže da zakoni budu takvi da sprečavaju izrabljivanje i omalovažavanje te da se svakom čovjeku osigura dostojan život. To podrazumijeva i brigu države za sve one koji su nezbrinuti, nemoćni ili koji nisu u mogućnosti osigurati si dostojan život svojim radom. Imajući pred očima upravo dostojan život pojedinca, Kuharić je 1995. godine uputio pismo potpore kako bi se financijski osigurali humani uvjeti za dostojnu starost svih ljudi, a 1997. godine dao je svoju podršku majkama roditeljama kada im je bila smanjena porodiljna naknada.²⁰ Briga o zajedničkom dobru nadilazi granice pojedinih zajednica, država. Izlaskom na globalnu pozornicu sve se važnijim ukazuje pitanje budućeg razvoja društvenog poretka koji je utemeljen na slobodi, istini i pravednosti i koji će trajno pred očima imati postojeće zajedničko dobro i za njega se zalagati.²¹ Stoga bi se moglo reći da se svako društveno uređenje, svaka vlast i svaki subjekt društva trebaju zapitati je li njihovo djelovanje uistinu usmjereno prema ostvarivanju zajedničkog dobra.

2.3. Politički pluralizam i prvi slobodni izbori

Demokracija u sebi uključuje mogućnost različitog mišljenja i traženja rješenja kako bi se na najlakši mogući način postiglo zajedničko dobro. Ona nužno zahtijeva političke subjekte: čovjeka kao osobu i narod kao kolektivnu svijest.

¹⁹ Usp. Bernhard SUTOR, Politische Tugend, u: Anton RAUSCHER (ur.), *Handbuch der Katholischen Soziallehre*, Berlin, 2008., 903.

²⁰ Usp. Vojmil ŽIC, Savjetovanje »Starost i starenje – izazov današnjice«. Kako osigurati dostojnu starost svim ljudima, u: *Glas Koncila*, 17. XII. 1995., 7; Adolf POLEGUBIĆ, Kardinal podupire prava porodilja, u: *Glas Koncila*, 16. III. 1997., 2.

²¹ U Beču je početkom 2013. godine, 10. i 11. siječnja, održana konferencija pod naslovom *Gerechtigkeit in einer endlichen Welt. Ökologie – Wirtschaft – Ethik* (Pravda u ograničenom svijetu. Ekologija – gospodarstvo – etika). Polazeći od teze da je odnos ekologije i gospodarstva pitanje pravednosti i pravde u sadašnjem trenutku, konferencija u Beču otvorila je temu o dostojnom, humanijem životu svakog čovjeka i pitanju korištenja prirodnih potencijala u svjetlu zajedničkog dobra. U središte promatranja postavljena su pitanja o doprinosima i izazovima s kojima se susreću teologija, etika, prirodne znanosti kao i kršćanske Crkve. Poštujući i uvažavajući mišljenja drugih, nerijetko različitih, konferencija je pokazala da nije jednostavno odgovoriti na nove izazove. No, pravi put kojim treba ići jest u pozitivnoj atmosferi poći putem dijaloga i iskreno se suočiti sa zadacima koji su pred nama.

U višestranačkom sustavu kao potpunom izrazu demokracije Kuharić je vidio »znak vremena«. ²² U demokratskom sustavu političko udruživanje pravo je svakog čovjeka a to bi pravo trebala jamčiti pravna država. Opis djelovanja političkih stranaka kardinal Kuharić sažima u svojoj korizmeno-uskrсноj poslanici iz 1990. godine u kojoj kaže: »Stranke traže najprikladnija politička rješenja političkih, ekonomskih, socijalnih i općih nacionalnih pitanja; oblikuju ta rješenja u svojim programima i nude ih slobodnom izboru birača.« ²³ Budući da kršćanin nije samo kršćanin u Crkvi nego je Božji svjedok posvuda u svijetu, kardinal je naglasio da upravo zbog toga svaki vjernik kao građanin ima pravo biti politički subjekt u društvu. Pritom se ne smije zaboraviti da Crkva nije politička stranka i da ona ne želi dijeliti vlast s bilo kojom političkom strankom. ²⁴ Kardinal je i ranije izražavao slična stajališta te je isticao da se svećenici ne upisuju ni u jednu političku stranku jer »moraju svima biti sve. Svećenici nikada ne smiju biti ovisni o bilo kojoj političkoj organizaciji, da se ne bi vežući se uz jednu skupinu odijelili od ljudi drukčijeg opredjeljenja«. ²⁵ Naime, buđenje stranačkog života pokazalo je kompleksnost Crkve kao institucije. Crkva je, uvidjevši nedostatak demokratskih institucija i nepostojanje demokratske tradicije u Hrvatskoj, željela pomoći u uspostavljanju »normalnog« političkog života. No, s jedne strane, crkveni zakonik jasno zabranjuje aktivno uključivanje klera u politički život stranaka i sindikata. S druge, pak, strane, prepusta biskupima određivanje o oportunističkog angažiranja pojedinih svećenika u politici. ²⁶ Službeno je stajalište Katoličke crkve izrijekom utvrdilo da u Hrvatskoj ne postoje razlozi koji bi dopuštali političko angažiranje klerika. Tome u prilog ide i nepojavljivanje kardinala Kuharića na kon-

²² U tradicionalnom novogodišnjem primanju predstavnika vjerskih zajednica u Saboru Republike Hrvatske početkom 1990. godine, koje je uvelike odražavalo tadašnji društveno-politički trenutak u Hrvatskoj, a koji je sav bio u znaku očekivanja novih prilika, u ime Katoličke crkve kardinal Franjo Kuharić analizirao je »znakove vremena«. Uz višestranački sustav među »znakove vremena« on je još ubrojio političke promjene u Istočnoj Europi i susret pape Ivana Pavla II. i Mihaila Gorbačova. Usp. Franjo KUHARIĆ, *Nezadovoljni narod nije moguće silom ušutkati*, 3.

²³ Franjo KUHARIĆ, *Krist je ljubio Crkvu* (usp. Ef 5,24), 328.

²⁴ Usp. *Isto*, 326. U Božićnom intervju iz 1989. godine o temi odnosa Katoličke crkve i političkih stranaka Kuharić je rekao da se Crkva ne »zatvara u nijednu političku stranku niti se s njom poistovjećuje, ali s moralnog stanovišta ocjenjuje vrednote koje stranke zastupaju«, Radovan ŠTIPETIĆ, *Božićni intervju s kardinalom Kuharićem*, u: *AKSA*, 29. XII. 1989., 13.

²⁵ Franjo KUHARIĆ, *Kardinalovo pismo dušobrižnicima Zapadne Europe. O Stepinčevu, Caritasu i političkom organiziranju*, u: *Glas Koncila*, 21. I. 1990., 6.

²⁶ Usp. *Zakonik kanonskoga prava*, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., s izvorima, Zagreb, 1996., kan. 287, § 2.

stitutivnom saboru Hrvatske demokratske zajednice. Spomenutim činom Kuharić je još jednom potvrdio svoj i crkveni načelni stav o neuključivanju ni u jednu političku stranku.²⁷

Višestranački sustav za posljedicu ima ravnopravnost u slobodnom predlaganju programa u svim sredinama i korištenja svih raspoloživih sredstava javnog priopćavanja. Upravo je ravnopravnost političkih stranaka u njihovu djelovanju i tumačenju programa, kardinal Kuharić istaknuo kao glavni temelj pripremanja slobodnih i višestranačkih izbora »kojima narod kao takav izražava što hoće i kome povjerava vodstvo svoga života na određeno vrijeme. Tako izabrani predstavnici dobivaju mandat od naroda i odgovorni su narodu. Vrhovno tijelo koje izvršava volju naroda jesu skupštine sastavljene od slobodno izabranih predstavnika. U Hrvatskoj stoljećima tu tradiciju čuva i državnost hrvatskog naroda predstavlja Sabor.«²⁸ Polazeći od poslanja Crkve da naviješta evanđelje i odgaja za dobro, kardinal podsjeća da je upravo Crkva ona koja poziva sve ljude da u političkim i izbornim natjecanjima isključe bilo kakvu mržnju, optužbu, osvetu ili povredu tuđeg dostojanstva i njegovih prava. On donosi i određene smjernice o ponašanju u predizbornim vremenima. One uključuju argumente nadahnute iskrenim čovjekoljubljem i rodoljubljem, dijalog, istinitost i pravednost.²⁹ Za kardinala je navedeni put argumenata jedini jer »samo tim putem može se doći do onih rješenja koja

²⁷ Trojica svećenika su se ipak uključila u rukovodstvo Hrvatske demokratske zajednice na osnivačkom saboru te stranke održanom 24. – 25. veljače 1990. u Zagrebu. Bili su to umirovljeni svećenik Sarajevske nadbiskupije Anto Baković, franjevac Tomislav Duka, koji je za vrijeme javne političke funkcije živio u eksklaustraciji, i župnik Zagrebačke nadbiskupije Franjo Ćuk, koji je kasnije odstupio. No, oni nisu sudjelovali u radu sabora stranke kao službeni predstavnici Crkve i njezini pokrovitelji, nego su se kao građani u nju uključili na svoju osobnu odgovornost. Kardinal je na tragu dosljednosti o autonomiji i univerzalnosti Crkve koja je otvorena za sve 1997. godine uputio pismo dominikanskom provincijalu o. Marinku Zadri u kojem jasno govori da Katolička crkva ne stoji iza političke aktivnosti dominikanca o. Vjekoslava Lasića te da ona ne želi da svećenik sudjeluje u bilo kakvim političkim aktivnostima. Usp. INFORMATIVNA KATOLIČKA AGENCIJA, Kardinal Franjo Kuharić uputio pismo dominikanskom provincijalu o. Marinku Zadri. Crkva ne stoji iza političke aktivnosti dominikanca Lasića, u: *Glas Koncila*, 25. V. 1997., 2. Jedina iznimka bilo je vrijeme Domovinskog rata u kojem je bilo mnogo prognanih i izbjeglih. Kako je veliki broj prognanih i izbjeglih donio sa sobom nove probleme, Republika Hrvatska je vrlo brzo reagirala. U jesen, 22. studenoga 1991. godine otvoren je Ured za prognanike i izbjeglice. Za predstojnika tog Ureda imenovan je prof. dr. Adalbert Rebić, svećenik i profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. S početkom rata u Bosni i Hercegovini ovaj Ured je na sebe preuzeo i skrb za izbjegle iz te države. Time se za Katoličku crkvu otvorilo jedno novo područje djelovanja. No, čim su prilike dopustile, prof. dr. Rebić povukao se s mjesta predstojnika spomenutog Ureda.

²⁸ Franjo KUHARIĆ, *Nezadovoljni narod nije moguće silom ušutkati*, 3.

²⁹ Usp. *Isto*.

narod uistinu očekuje i kojima će dati svoje povjerenje slobodnim izborom³⁰. Izbori su, dakle, izraz potpune slobode biranja ali i odgovorne odluke prema savjesti, jer su u pitanju osobna, obiteljska i nacionalna dobra. Kako bi se izabrala ona stranka koja ispunjava te kriterije, potrebno je prije svega ispravno i kritičko vrednovanje ponuđenih programa političkih stranaka. Stoga kardinal poziva vjernike da programe stranaka procjenjuju prema svojoj kršćanskoj savjesti te da biraju »onaj program koji nije u protivnosti vjeri i poslanju Crkve; koji otvara Crkvi kao takovoj i njemu kao vjerniku punu slobodu djelovanja i svjedočenja za sve što je pravo, istinito, čovjeka dostojno«³¹. Budući da su Crkva i politička zajednica u službi osobnog i društvenog poziva ljudi, kardinal poziva birače da svoj glas na izborima daju onim pojedincima koji zaslužuju povjerenje da će služiti zajedničkom dobru naroda, a svoje će osobne interese ostaviti po strani.³² Važnost prvih poslijeratnih, slobodnih izbora kardinal potvrđuje i svojim pozivom u uskršnom broju *Glasa Koncila* iz 1990. godine župnicima i vjernicima da u dane izbora ne organiziraju niti sudjeluju na hodočašćima te da se ista odgode za druge prigode.³³ U spomenutoj Uskršnoj čestitki kardinal je prve, višestranačke izbore u Hrvatskoj, koji su održani nakon pola stoljeća, smatrao važnim događajem za zajedničko dobro. Oni su prema njemu »zahtjev savjesti« prema kojem ni jedan čovjek dobre volje ni jedan vjernik ne može ostati ravnodušan.³⁴ Nadalje, izbori za kardinala predstavljaju također i ispit za kršćansku odgovornost. Stoga je sve vjernike pozvao na aktivno sudjelovanje u izborima. Vjernik kao član Crkve i građanin društva ima obvezu i na političkom području ostvarivati pravdu, pravednost, slobodu i dobro. U tom kontekstu Kuharić tvrdi da vjernik »vršenjem svoga svjetovnog poziva unosi u društvo vrijednosti duha i srca. Kršćanin mora biti čovjek nove kvalitete života.«³⁵ Kardinal je u propovijedi za Uskrs pozvao sve vjernike te redovničke i župne zajednice na molitvene susrete, klanjanja, bdijenja u kojima bi povodom predstojećih izbora u svoje molitve trebali unijeti ove nakane: »da sve prolazi u miru i slobodi, da se svi uzajamno odnose u poštovanju, da izabrani poštuju neizabrane i neizabrani izabrane a svi volju naroda, da Bog svojim Duhom Svetim prosvjetljuje savjest i misli svih ljudi kako bi izbori zaista bili povijesni korak u bolji svijet mira, pravednosti, zajedništva u

³⁰ *Isto*.

³¹ Franjo KUHARIĆ, Krist je ljubio Crkvu (usp. Ef 5,24), 336–337.

³² Slično je rekao i papa Ivan XXIII. citirajući papu Lava XIII. Usp. IVAN XXIII., *Pacem in terris*, br. 56.

³³ Usp. Franjo KUHARIĆ, Uskršna čestitka. »Ne bojte se!« (Mt 28,10), 6.

³⁴ Usp. *Isto*, 3.

³⁵ Franjo KUHARIĆ, Krist je ljubio Crkvu (usp. Ef 5,24), 335.

ljubavi i slobodi»³⁶. Iz ove kardinalove zamolbe Crkvi u Hrvatskoj za mirom, poštivanjem i uvažavanjem onih koji drukčije poimlju stvarnost, ponovno se iščitavaju riječi Drugoga vatikanskog koncila (usp. GS 28). Naime, čovjek je po svojoj naravi, u svojoj biti društveno biće. Razvoj samoga društva i razvitak čovjeka kao ljudske jedinice povezuje spona međuovisnosti. Društveni je život, dakle, nužan. On nije nešto što je čovjeku tek pridodano. Stoga su povezanost s drugima i međusoban plodonosan dijalog osobito važni za istinski razvoj moralno-etički utemeljenoga demokratskog hrvatskog društva.

U temelje civilizacije čovječnosti ubrajaju se istina, pravednost, ljubav, sloboda i mir. Demokratski održane izbore u Hrvatskoj kardinal Kuharić ubrojio je također među civilizacijske čine čovjeka. Od političkih stranaka koje su izgubile na izborima on je očekivao da svoja izborna obećanja potvrde rješavanjem problema, konstruktivnom suradnjom u dijalogu i međusobnim uvažavanjem. Novoizabranoj Vladi poželio je da pri preuzimanju velike i složene odgovornosti, promišljeno i pošteno ispunjava obećanja i očekivanja svih stanovnika Republike Hrvatske. Istodobno je on u toj prigodi prepoznao trenutak za podsjećanje na kršćansko gledanje i poimanje vlasti koje uključuje požrtvovno i istinsko služenje čovjeku i narodu, jer samo ono »vodi k ostvarivanju slobode i pravednosti u svim odnosima među ljudima i narodima«³⁷. Kao vrhovni kriterij prema kojemu se treba ravnati u postizanju općeg napretka i dostojnog života i suživota kardinal je još jednom istaknuo dobro hrvatskog naroda i svih ljudi.³⁸ Po završetku izbora izrazio je i svoja očekivanja u pogledu odnosa vlasti prema Crkvi koja su se ticala njezine pune slobode djelovanja, osobito na području moralnog ozdravljenja društva i vjerskog odgoja.³⁹

3. Katolička crkva i država – suodnos u razboritosti i međusobnom uvažavanju

Nakon iskustva života u političkom sustavu jednoulja koji je bio ideološki definiran, isključiv i zatvoren u samoga sebe, s prodorom demokracije nastupilo je novo vrijeme odnosa između Crkve i države. Crkva je taj novi politički

³⁶ Franjo KUHARIĆ, Uskrsnuće Uskrsa, u: *Glas Koncila*, 22. IV. 1990., 4.

³⁷ Franjo KUHARIĆ, Uskrsna čestitka. »Ne bojte se!« (Mt 28,10), 3. Usp. Franjo KUHARIĆ, Pa što je čovjek da ga se spominješ ...? (Ps 8,5), u: Franjo KUHARIĆ, *Korizmeno-uskrsne poslanice kardinala Franje Kuharića*, 450.

³⁸ Usp. Franjo KUHARIĆ, Čestitamo i želimo Božji blagoslov za uspješno služenje, u: *Glas Koncila*, 20. V. 1990., 3.

³⁹ Usp. *Isto*.

sustav pozdravila blagonaklono i radovala se svojoj slobodi i slobodi čovjeka i cijelog naroda. Crkva u državi živi i stoga mora jasno odrediti svoj odnos prema njoj. S druge strane to isto treba učiniti i država. Drugi vatikanski koncil jasno je u *Gaudium et spes* istaknuo da su država i Crkva svaka na svom području djelovanja neovisne jedna o drugoj i potpuno samostalne (usp. GS 76). Obje, no svaka sa svoje pozicije služe čovjeku. Crkveno djelovanje može i mora u skladu s božanskim zakonom poslužiti izgradnji i učvršćivanju ljudske zajednice, osobito kada se radi o služenju siromašnima i isključenima. Kardinal Kuharić je o crkvenoj službi u svijetu rekao: »Crkva se ne bori za zemaljsku vlast; ne traži povlastice, ali očekuje punu slobodu da djeluje u skladu sa svojim poslanjem, sa svojim misterijem duhovnog i moralnog preporoda društva i naroda; nipošto nije ravnodušna koje će vrijednosti biti nadahnuće i političkog života.«⁴⁰ Načelno iz toga proizlazi da misija koju Crkva ima u društvu nije adresirana samo na jedan narod, nego na sve ljude, svakog pojedinca. Ona je sveopća i poslana je svima.⁴¹ Kršćansko gledanje na ulogu i svrhu koju država ima ne iscrpljuje se tek u jednom obliku države. Ono se ogleda u vodstvu političke zajednice prema zajedničkom dobru koje se temelji na slobodi, pravednosti i odgovornosti.⁴² Nužno je stvoriti pravni poredak u kojem će se uspostaviti prikladna raspodjela tijela javne uprave i time osigurati djelotvorna zaštita dostojanstva svakog čovjeka, njegovih prava i sloboda (usp. GS 75). U Republici Hrvatskoj to je zapisano u temeljnom zakonu, Ustavu RH, i ubraja se u najviše vrednote ustavnog poretkta.⁴³ Za donošenje pravednih zakona koji su na strani čovjeka neophodna je razboritost u rasuđivanju. U političkom životu koji se svakodnevno suočava

⁴⁰ Franjo KUHARIĆ, *Krist je ljubio Crkvu* (usp. Ef 5,24), 334.

⁴¹ O sveopćoj, univerzalnoj dimenziji poslanja Crkve kardinal Franjo Kuharić govorio je u više navrata. Usp. Adolf POLEGUBIĆ, 265. zavjetno hodočašće zagrebačkih vjernika na Mariju Bistricu. Crkva naviješta Riječ, a ne optužbe, u: *Glas Koncila*, 21. VII. 1996., 5; Franjo KUHARIĆ, Crkvi je stalo da Hrvatska država bude jaka, u: *Hrvatsko slovo*, 5. IV. 1996., 3–4.

⁴² Zanimljivo je primijetiti da je o svrsi države i njezinu autoritetu koji se nalazi u službi zajedničkog dobra u svojoj nastupnoj enciklici, koja je ujedno i programatska, govorio papa Ivan Pavao II. Usp. IVAN PAVAO II., *Die Würde des Menschen in Christus. Die Antrittsenzyklika »REDEMPTOR HOMINIS«*. Mit einem Kommentar von Bernhard Häring CSsR, Freiburg – Basel – Wien, 1979., br. 17. O razlogu i naravi postojanja državnih vlasti govori se također i u dokumentu koji se bavi odgojem i obrazovanjem svećenika i u kojem se daju upute za studij i poučavanje crkvenoga društvenog nauka. Usp. ZBOR ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Socijalni nauk Crkve u svećeničkom obrazovanju* (30. XII. 1988.), br. 37, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*.

⁴³ Usp. SABOR REPUBLIKE HRVATSKE, *Ustav Republike Hrvatske* (pročišćeni tekst), u: *Narodne novine*, 6. VII. 2010., čl. 3.

s teškim, kompleksnim i nerijetko konfliktnim situacijama upravo razboritost utemeljena na detaljnoj analizi situacije, procjenama mogućnosti i odlučivanju vodi k razrješenju zadatka. Imajući u vidu rečeno, jasnijim postaje kontekst Kuharićeve brige i govor o namjernom pobačaju i zakonima koji ga dopuštaju. Polazeći od temeljnog preduvjeta da svako ljudsko biće ima pravo na život, čak i onda kada je plod nasilja ili ima određene malformacije, ono, kaže Kuharić, »ne nosi odgovornost za tuđi grijeh. Zato ni takve nitko nema prava osuditi na smrt.«⁴⁴ Nitko se nikada nema pravo pozivati na slobodu mišljenja i time povređivati tuđe pravo, a pogotovo dovoditi u pitanje temeljno pravo – pravo na život. Zakoni koji se tiču života nerođenih i dozvoljavaju njihovo ubojstvo zapravo su, kako je ustvrdio Kuharić, »ozakonjeni rat protiv ljudskog života«⁴⁵. U tom slučaju dolazi do direktnog sukoba ljudskog zakona s Božjim zakonom. Kuharić je naglasio da takav zakon ne može nikoga obvezivati u savjesti i čovjek ima i dužnost i pravo odbiti postupati prema tom zakonu. U svijetu ne bi smjela postojati vlast koja bi čovjeku nalagala činiti zlo i onda ga, zbog toga što je ostao dosljedan svojoj savjesti, diskriminirati. No, kardinal je ustvrdio da su neki liječnici u Hrvatskoj, kada su najavili da neće činiti pobačaje u bolnicama, bili osuđeni pozivom na zakon iz prošlog sustava.⁴⁶ Budući da se pred Hrvatskim saborom u to vrijeme našla tema o izglasavanju novog *Zakona o pobačaju*, Kuharić je napomenuo da je na djelu veliki ispit savjesti i odluka o tome hoće li hrvatski narod ostati vjeran kršćanskoj civilizaciji, koja je oduvijek bila otvorena kulturi života, ili će se odlučiti za kulturu smrti.⁴⁷

⁴⁴ Franjo KUHARIĆ, Pa što je čovjek da ga se spominješ ...? (Ps 8,5), 459.

⁴⁵ *Isto*, 458.

⁴⁶ U Republici Hrvatskoj je i dalje na snazi *Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece* od 25. travnja 1978. godine. Budući da se u Hrvatskoj i prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine apsolutna većina stanovnika izjasnila katolicima, s pravom se može zapitati kako je moguće da je još uvijek na snazi spomenuti Zakon koji krši temeljno pravo na život i zašto se s ocjenom suglasnosti toga Zakona s Ustavom, koji se nalazi kod sudaca najvišega suda u Hrvatskoj, Ustavnog suda, čeka već osamnaest godina.

⁴⁷ O tome je kardinal govorio u više prigoda. Usp. Ivan MIKLENIĆ, Domovinska proslava kanonizacije sv. Marka Krizina u Križevcima. Svi kršćani pozvani su na svetost, u: *Glas Koncila*, 17. IX. 1995., 9; Nedjeljko PINTARIĆ, Uskrslu Krist – uvijek isti!, u: *Glas Koncila*, 8. IX. 1996., 6; Mirko MIHALJ, Obnovljena krsna obećanja u našem Gospinu presvetištu u Solinu. »Crkva i u suvremenoj civilizaciji naviješta nepromjenjivu istinu«, u: *Glas Koncila*, 15. IX. 1996., 11; Nedjeljko PINTARIĆ, Kardinal Franjo Kuharić u hrvatskom nacionalnom marijanskom svetištu na Mariji Bistrici. Kršćanin – čovjek prosvjetljene savjesti, u: *Glas Koncila*, 24. VIII. 1997., 3. Također usp. VIJEĆE ZA OBITELJ HBK, Priopćenje za javnost. Neprihvatljivi nacrti zakona o prenošenju života, u: *Glas Koncila*, 10. XII. 1995., 5; HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Poruka katoličkih biskupa RH o zaštiti ljudskoga života. Nikada se ne može govoriti o »pravu« na pobačaj, u: *Glas Koncila*, 23. III. 1997., 3.

Katolička crkva nema gotove odgovore na političke, socijalne i društvene probleme, jer s njima ne raspolaže (usp. GS 36; CA 43). Probleme takve vrste država kao šira zajednica mora sama riješiti. Crkva se ne želi staviti na mjesto države niti se miješati u njezinu politiku.⁴⁸ Crkva je državi spremna pomoći savjetom uvijek iznova podsjećajući na načela koja treba uvažavati i prema kojima bi se u državi trebali ravnati međusobni odnosi. Kardinal je na tragu toga u svojem prigodnom govoru o početku rada Hrvatskog sabora 1990. godine naglasio načela prema kojima bi se kasnije trebala ravnati državna uprava, u koja je ubrojio društvo utemeljeno na pravednosti, istini i slobodi, ljudska prava, zajedničko dobro, poticanje jednakopravnosti među ljudima te osnaživanje duhovnog, moralnog, kulturalnog i gospodarskog napretka.⁴⁹

Država je odgovorna za funkcioniranje društva u prizmi zemaljske dimenzije. Crkva se posvećuje jednoj sasvim drugoj dimenziji. Ona povezuje Boga i čovjeka, okuplja ljude u ime Božje i odgaja savjest u svjetlu Riječi i zapovjedi Božjih. S jedne strane ona govori o vječnom, a s druge strane o zemaljskom životu kao pripravi za vječnost. Budući da i Crkva i država stoje u službi čovjeka i nastojanja oko ostvarenja zajedničkog dobra, od velike je važnosti njihov zajednički rad. Kako bi sama suradnja bila još uspješnija i konkretnija, potrebno je izgraditi istinski dijalog koji treba njegovati i poticati. Zajednički dijalog uvijek treba biti utemeljen na autonomiji Crkve i državne moći. U vrijeme komunističke vladavine ondašnja državna vlast osnovala je Komisiju za odnose između Crkve i države. Spomenuta Komisija zapravo je bila državna institucija koja je tek povremeno intervenirala s ciljem pronalaska određenih rješenja. No, njezina primarna zadaća bila je usmjerena na promatranje i kontroliranje Crkve u svakidašnjem životu. Nosioci crkvene službe kao i cijela Katolička crkva tu su Komisiju sarkastično nazivali »elegantnim odjelom Udbe«⁵⁰. S dolaskom nove, demokratske vlasti promijenilo se i stajalište državno-crkvene komisije. Država i Crkva su s najviših razina u otvorenom dijalogu tražile rješenja međusobnih odnosa. Državno-crkvena komisija dobila je jedno sasvim

⁴⁸ Usp. PAVAO VI., *Populorum progressio*. Enciklika o razvitku naroda (26. III. 1967.), br. 13, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*; BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*. Enciklika o cjelovitome ljudskom razvoju u ljubavi i istini (29. VI. 2009.), Zagreb, 2009., br. 9.

⁴⁹ Usp. Franjo KUHARIĆ, Zagreb, 30. svibnja 1990. – otvaranje Hrvatskog sabora. Vlada pravicom održava državu (usp. Izr 29,4). »Bolja je mudrost nego jakost« (Prop 9,16), 61–63, u: Franjo KUHARIĆ, *Mir je djelo pravde. Poruke, propovijedi i apeli 1988. – 1994.*

⁵⁰ Franjo KUHARIĆ, *Principi dobra*, Mijo Gabrić (ur.), Zagreb, 1996., br. 90.

drukčije značenje. Njezina je zadaća postala uočavanje najvažnijih pitanja za obje strane te pokušaji zajedničkog pronalaženja odgovora na nove izazove. Tu su zadaću trebale ispuniti obje strane i to, kako je rekao Kuharić, »da to ne bude samo pitanje dobre volje sada, sutra možda drukčije«⁵¹. U prvo vrijeme postojalo je nekoliko tema kojima se bavila mješovita državno-crkvena komisija.⁵² Svakako je među važnijima bila tema o povratku katoličkog vjeronauka u osnovne i srednje škole.⁵³

Kuharić je analizirao suvremeni mentalitet koji se suočio s teškim krizama: moralnom, duhovnom, socijalnom, gospodarskom, političkom i općenito govoreći, s civilizacijskom. Imperativi »raskršćanjene civilizacije«⁵⁴, kako ju je nazvao kardinal, ogledaju se u materijalističkoj slici čovjeka koji za cilj ima ostvarenje što veće koristi, bogatstva i moći, makar nepravednih i nasilnih, te nemoralnih užitka. Upravo su bogatstvo, moć i zemaljski užici tri temeljne požude koje evanđelist Ivan navodi kao izvore zla (usp. Iv 2,15-16). Takav mentalitet odbacuje svaki mogući odnos čovjeka s Bogom, jer je modernom čovjeku sve dopušteno i podložno, uključujući i Boga.⁵⁵ U takvom društvu Crkvi se postavljaju zahtjevi da se neki Božji zakoni, osobito oni koji se tiču pojma ljudske naravi, moralnih načela života i poziva čovjeka, trebaju promijeniti i prilagoditi svijetu. Kuharić je takve zahtjeve nazvao »zavodničkim glasovima« a Isusovo evanđelje, na kojem se temelji kultura života i civilizacija ljubavi, zahtjevnim.⁵⁶

⁵¹ Isto.

⁵² Susreti su se nastavili odvijati sve do danas. Danas se o važnim pitanjima Crkve i države susreću kao predstavnik Katoličke crkve Biskupska komisija Hrvatske biskupske konferencije za odnose s državom, a predstavnik države je Komisija za odnose s vjerskim zajednicama Vlade Republike Hrvatske.

⁵³ Škola je institucija koja bi čovjeku trebala nuditi odgoj i obrazovanje, kako intelektualno tako i moralno. No, čovjek istom onda cjelovito raste i sazrijeva kada je u mogućnosti ravnati se u svojoj savjesti prema istini i smislu postojanja. Kardinal Franjo Kuharić je napomenuo da upravo kod govora o navedenome vjeronauk u školi i religiozni odgoj imaju nezamjenjivu ulogu. Tako on kaže: »Vjernici imaju pravo da im škola bude u tome suradnik jer i oni tu školu uzdržavaju svojim porezima [...] škola ima služiti svim građanima, pa onda i građanima vjericima«, Franjo KUHARIĆ, *Principi dobra*, br. 84. Sloboda savjesti i vjeroispovijesti istodobno omogućuju učenicima kao i profesorima, ako su vjernici, njihovo javno deklariranje kao religioznih ljudi, u ovom slučaju kršćana katolika.

⁵⁴ Franjo KUHARIĆ, Što govore ljudi, tko sam ja? (Mk 8, 27), u: *Korizmeno-uskršne poslanice kardinala Franje Kuharića*, 494.

⁵⁵ O suvremenom mentalitetu koji niječe postojanje Boga i grijeha usp. Franjo KUHARIĆ, Na svoju sliku stvorio Bog čovjeka (Post 1,27), u: *Korizmeno-uskršne poslanice kardinala Franje Kuharića*, 386–387; Franjo KUHARIĆ, Za slobodu nas Krist oslobodi (Gal 5,1), u: *Korizmeno-uskršne poslanice kardinala Franje Kuharića*, 429. 440.

⁵⁶ Usp. Franjo KUHARIĆ, Što govore ljudi, tko sam ja?, 501.

Crkva se sredinom 90-ih suočila s prigovorima i optužbama da ona nije dovoljno osudila zloporabe, manipulacije, pljačke i prijevare u društvu. Kardinal je u kontekstu razlaganja o zlu u društvu i potrebi izgradnje novoga društva u tri korizmeno-uskrсне poslanice iz 1992., 1993. i 1994. godine govorio o korupciji društva i njezinoj štetnosti za narod i državu.⁵⁷ Mogla bi se u tom kontekstu otvoriti rasprava o tome je li to bilo dovoljno prodorno i jasno sročeno te jesu li poruke poslanica dolazile do širih društveno-političkih krugova i onih na koje se to odnosilo. No, odgovarajući na spomenute optužbe i prigovore, Kuharić je podsjetio da zadaća Crkve nije da bude istražitelj i sudac.⁵⁸ Takvim stavom kardinal je otklonio pokušaje bilo koje vrste koji su Crkvu željeli zlouporabiti, instrumentalizirati i udaljiti je od prave Istine i odgoja za čovjekoljublje.

Zaključak

Raspadanjem komunističkog, ateističkog, ideologijski monolitnog društvenog sustava, s jedne strane, te dolaskom demokracije i pluralizma svjetonazora i političkih gledišta, s druge strane, započeli su novi procesi u hrvatskom društvu. Drugoga prihvaćati kao takva, poštivati ga unatoč neslaganju u mišljenjima, odgovara demokratskom duhu i svjetonazorskom pluralizmu. Budući je takav stav tolerancije i dijaloga u odnosu prema drugome bio gotovo pola stoljeća nepoznanica u Hrvatskoj, ne iznenađuje prvotno nesnalaženje s obzirom na društvena pitanja, kako na društvenoj tako i na crkvenoj razini. Početno nesnalaženje velikim je dijelom posljedica nepoznavanja temeljnih uloga, kriterija i načela kao i aktivnih subjekata novih društveno-političkih okolnosti. Važnost mijenjanja stila života i postojećih ustaljenih struktura moći prepoznao je kardinal Franjo Kuharić. U svom učiteljskom djelovanju on je propovijedima i govorima, a na osobit način svojim korizmeno-uskrsnim poslanicama, istaknuo samu bit demokracije kao političko-društvenog sustava i njezinu pozitivnu ulogu u oblikovanju mlade hrvatske države. Tadašnjem čovjeku u Hrvatskoj je na jednostavan i moderan način prikazao istinsku vrijednost demokratskog sustava u čijem središtu stoji osoba kao izvorni subjekt vlasti i društvenog uređenja, ne zaboravljajući naglasiti ne samo njezinu političku nego i etičku vrijednost u obzoru zauzimanja za zajedničko dobro. Povezujući antropološke, teološke

⁵⁷ Usp. Franjo KUHARIĆ, *Korizmeno-uskrсне poslanice kardinala Franje Kuharića* (Uz križ Isusov stajaše majka njegova (usp. Iv 19,25), 377; Na svoju sliku stvorio Bog čovjeka (Post 1,27), 386; Obratite se i vjerujte Evanđelju (Mk 1,15), 421).

⁵⁸ Usp. Nedjeljko PINTARIĆ, Dvjesto šezdeset šesto zavjetno hodočašće vjernika grada Zagreba u Mariju Bistricu. Obratite se i vjerujte Evanđelju, u: *Glas Koncila*, 20. VI. 1997., 8.

i duhovne elemente, Kuharić je cjelovito približio i pojasnio pojedine elemente demokracije te je u određenim područjima pokazao da se nalazi ispred većine tada suvremenih razmišljanja o demokraciji. Osobit naglasak stavio je na odnos Crkve s državom. Dok država ima obvezu pravično ili proporcionalnom jednakosti dijeliti dobra ili obveze zajednice na pojedince, Crkva treba i nadalje biti prepoznatljiva u ponudi kršćanskih načela za pravednijim suživotom a koja svoj izvor imaju u Bogu. Pritom se ona ne smije zatvarati sama u sebe i usmjeravati samo na svoje programe, nego se u svom djelovanju treba, s potrebnom dozom umješnosti, kritički osvrutati na ono što nije dobro i pravedno u društvu.

Iako svaki nauk ponajprije treba zbog svoje vjerodostojnosti biti teoretski suvislo sročćen, nužno je da on svoju provjeru i potvrdu dobije u stvarnom svakidašnjem djelovanju. Među najvažnije forme praktične primjene crkvenog učenja o društvu ubraja se djelotvorno promicanje pravednosti i pravde. Kardinal Franjo Kuharić zalagao se za društvo koje će biti solidarno i senzibilizirano za probleme onih najslabiji i najsiromašnijih. Uz državu, koja bi trebala osigurati socijalnu pravednost te voditi dobru socijalnu politiku uz pomoć poštenih i pravednih zakona, veliku odgovornost imaju i kršćani. Oni su s dolaskom demokracije postali aktivni promicatelji kršćanskih vrednota i ljudi novih kvaliteta. Iako je kardinal govorio o pojavama i događajima važnim za određeni povijesni trenutak, on nije zaboravio svoj pogled držati usmjerenim prema budućnosti. Nesnalazjenja u ovoj perspektivi nikada nije bilo. Na je taj način kardinal Kuharić izabrao jedini pravi put za ostvarivanje istinskog, cjelovitog humanizma koji je u mogućnosti pokrenuti društvene, političke i gospodarske strukture utemeljene na ljudskom dostojanstvu, pravima i slobodama svakog pojedinca.

Summary

TOWARDS AN INTEGRAL HUMANISM

*CARDINAL FRANJO KUHARIĆ – AN APOSTLE OF A NEW
SOCIAL-POLITICAL ORDER*

Dubravka PETROVIĆ ŠTEFANAC

Centre for Promotion of the Social Teaching of the Church of the Croatian Bishop's Conference
Ksaverska cesta 12a, HR – 10 000 Zagreb
dubravka_petrovic@yahoo.com

New circumstances bring new challenges that need to be addressed. In order to reach an adequate response and sought-out success, it is important to disentangle all the

relevant unknowns. At the beginning of the nineties of the past century democracy, pluralism of thought, numerous political parties and elections, rights and freedoms all found their place in the Croatian society. However, since this society had no democratic tradition and no tradition of practical implementation of democracy, it was, at that time, characterised by the state of confusion and ignorance. The importance of knowing each and every subject is especially needed in a pluralistic society. Cardinal Franjo Kuharić was well aware of this fact. Since the atheism of the former social system made the Church unknown to the most of the citizens of Croatia, he considered of utmost importance the task of introducing the Church to the faithful and to public.

Therefore, the first section of this article presents the highlights of his thought on the origins, the nature, the mission, and the service of the Church in light of the official teaching of the Second Vatican Council. The second section of the article proceeds by showing Kuharić's nuanced sense for noticing and pointing out what is important as well as the levity and simplicity with which he was able to convey a message. Starting from a Christian point of view, the Cardinal emphasises the issues which are extremely important for understanding and a further guidance of an individual, society, and state. Beside the social-political part of his discourse, which treats issues like democracy, common good, political parties, and free elections, the Cardinal also emphasises the ethical dimension of these issues. The third section of this article shows Kuharić's position on the Church-state relation in the new circumstances, their respected areas of autonomy and their cooperation on those matters that constitute the common good of individuals and community. Although the article shows the matters which might be considered quite general and well-known, the concrete circumstances and the mentality of a certain nation have a capacity to transform what is general and well-known into what is specific for a certain nation. Without doubt, Cardinal Franjo Kuharić managed to give his contribution to this uneasy task.

Key words: Cardinal Franjo Kuharić, Church, democracy, common good, political parties, righteousness, active participation, cooperation.